TA’LIM TRANSFORMASIYASI SHAROITIDA PEDAGOGLAR KASBIY KOMPETENTLIGINI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA DIAGNOSTIKA QILISH TIZIMINI MODERNIZASIYALASH

M.U.Xudoyqulova
Kasbiy ta’limni rivojlantirish instituti doktaranti (PhD)

Annotatsiya: Ushbu maqolada global ta’lim transformatsiyasi sharoitida pedagoglarning kasbiy kompetentligini baholash va diagnostika qilish tizimini yangilash masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda xalqaro standartlar (TALIS, PISA ko‘rsatkichlari) asosida o‘qituvchi mahoratini aniqlashning zamonaviy metodlari va diagnostik asbob-uskunalarini takomillashtirish yo‘llari ko‘rsatib o‘tilgan. Muallif tomonidan kompetentlikni diagnostika qilishning raqamli va prognostik modellari taklif etilgan.

Kalit so‘zlar: Ta’lim transformatsiyasi, kasbiy kompetentlik, diagnostika, xalqaro standartlar, TALIS, benchmark, pedagogik monitoring, modernizatsiya, raqamli portfolio.

Global ta’lim makonida sodir bo‘layotgan transformatsiya jarayonlari o‘qituvchidan nafaqat bilim beruvchi (tutor), balki dizayner, fasilitator va tahlilchi bo‘lishni talab etmoqda[6]. Darhaqiqat, global ta’lim makonida yuz berayotgan o‘zgarishlar o‘qituvchining an’anaviy rolini tubdan qayta ko‘rib chiqishni talab etmoqda. Endilikda pedagog faqat bilim beruvchi emas, balki ta’lim jarayonini loyihalovchi dizayner, o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlovchi fasilitator hamda o‘quv natijalarini chuqur tahlil qiluvchi mutaxassis sifatida namoyon bo‘lishi zarur. Bu holat zamonaviy ta’limning muqarrar talabi bo‘lib, u o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va muammolarni hal etish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, bunday yondashuv ta’lim samaradorligini oshirish bilan birga, o‘qituvchining kasbiy kompetensiyalarini ham yangi bosqichga olib chiqadi.

Bugungi kunda pedagog kadrlar salohiyatini an’anaviy «attestatsiya» shaklida baholash o‘z ahamiyatini yo‘qotib, o‘rniga dinamik diagnostika tizimi kirib kelmoqda[4]. Shuni ta’kidlash joizki, dinamik diagnostika tizimining joriy etilishi pedagog faoliyatini doimiy monitoring qilish, uning kasbiy o‘sishini bosqichma-bosqich tahlil etish va real natijalarga asoslangan baholash imkonini beradi. Bu yondashuv o‘qituvchining nafaqat bilim darajasini, balki uning amaliy faoliyati, innovatsion yondashuvlari va shaxsiy rivojlanishini ham qamrab oladi.

O‘zbekiston ta’lim tizimining xalqaro baholash dasturlariga kirishi, pedagoglarning kasbiy tayyorgarligini xalqaro standartlar (UNESCO, OECD) asosida qayta ko‘rib chiqishni taqozo etadi[3]. Bu jarayonda xalqaro standartlar asosida ishlash o‘qituvchilardan yuqori darajadagi kompetensiya, zamonaviy metodlardan foydalanish va global ta’lim talablariga moslashishni talab qiladi. UNESCO hamda OECD kabi nufuzli xalqaro tashkilotlar tomonidan belgilangan mezonlar pedagoglarning nafaqat bilim darajasini, balki ularning amaliy faoliyati, innovatsion yondashuvlari va professional rivojlanish darajasini ham qamrab oladi. Demak, ushbu fikr shuni anglatadiki, ta’lim tizimining xalqaro maydonga chiqishi o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini yangi bosqichga olib chiqib, ularni global standartlarga mos, raqobatbardosh mutaxassis sifatida shakllantirishni taqozo etadi.

O‘qituvchilar kompetentligini diagnostika qilish masalasi xorijiy olimlar — Andreas Schleicher, B. Hamel hamda mahalliy tadqiqotchilar — N. Muslimov, R. Safarova ishlarida keng yoritilgan. Biroq, transformatsiya davrida diagnostik vositalarni modernizatsiya qilish masalasi alohida tadqiqot obyekti sifatida yetarlicha o‘rganilmagan.

Global ta’lim makonidagi o‘zgarishlar pedagogik diagnostika tizimini tubdan yangilashni taqozo etmoqda. Quyida ushbu jarayonning modernizatsiyalashgan uchta ustuvor yo‘nalishi keltirilgan:

1. Diagnostika mezonlarini xalqaro standartlarga (Benchmark) muvofiqlashtirish. Xalqaro TALIS (Teaching and Learning International Survey) tadqiqotlari talablari asosida pedagog faoliyatini baholashda quyidagi zamonaviy indikatorlarga ustuvorlik beriladi:

Adaptivlik (Moslashuvchanlik) - o‘qituvchining kutilmagan vaziyatlarda va o‘zgaruvchan o‘quv muhitida (masalan, gibrid ta’lim) o‘z ish uslubini tezkor va samarali o‘zgartira olish qobiliyati.

Inkluziv diagnostika - turli xil ta’limiy ehtiyojga ega bo‘lgan (alohida yordamga muhtoj yoki iqtidorli) o‘quvchilar bilan individual ishlash va ularning rivojlanish trayektoriyasini tuza olish mahorati.

Raqamli pedagogika va Innovatsiyalar - an’anaviy dars tushunchasidan chiqib, Sun’iy intellekt (AI), VR (Virtual borliq) va bulutli texnologiyalarni dars mazmuniga organik ravishda integratsiya qilish darajasi.

2. Modernizatsiyalashgan diagnostika modelini loyihalash. Yangi modelning bosh maqsadi — jazolash yoki tekshirish emas, balki qo‘llab-quvvatlash va rivojlantirishdir.

Prognostik funksiya - diagnostika nafaqat bugungi holatni aks ettiradi, balki pedagogning kelajakdagi kasbiy salohiyatini va o‘sish imkoniyatlarini bashorat qiladi.

Jarayonga yo‘naltirilganlik - an’anaviy tizimdagi "quruq natija" (ballar) o‘rniga, o‘qituvchining dars berish metodikasi, o‘quvchi bilan muloqoti va pedagogik mahorati kabi dinamik jarayonlar tahlil qilinadi.

3. «Smart-diagnostika» va raqamli platformalar. Raqamli transformatsiya diagnostika jarayonini shaffof va tezkor (real-time) rejimga o‘tkazishni talab etadi.

Avtomatik tahlil - «Smart-diagnostika» tizimi pedagogning dars o‘tish ko‘rsatkichlarini o‘quvchilarning o‘zlashtirish dinamikasi bilan bog‘laydi va sun’iy intellekt yordamida obyektiv xulosa beradi.

Kasbiy Monitoring - pedagogning yil davomidagi o‘sish sur’ati, malaka oshirish kurslari samaradorligi va metodik faolligi yagona elektron bazada shakllantirib boriladi.

Mazkur strategik yo‘nalishlarga qo‘shimcha ravishda shuni ta’kidlash mumkinki, pedagoglar kompetentligini diagnostika qilish tizimini modernizatsiya qilishda faqat texnologik yoki metodik yangilanishlar bilan cheklanib qolmaslik zarur. Eng avvalo, bu jarayon inson omiliga — ya’ni o‘qituvchining shaxsiy motivatsiyasi, kasbiy o‘sishga bo‘lgan ichki ehtiyoji va refleksiv faoliyatiga tayanishi lozim.

Shuningdek, diagnostika tizimi pedagogni nazorat qilish vositasidan ko‘ra, uning rivojlanishiga xizmat qiluvchi qo‘llab-quvvatlovchi mexanizm sifatida tashkil etilishi muhimdir. Bu esa o‘qituvchilarda innovatsiyalarga ochiqlik, o‘z ustida ishlashga intilish va kasbiy o‘zini-o‘zi baholash ko‘nikmalarini shakllantiradi. Ayniqsa, refleksiya (o‘z faoliyatini tahlil qilish) elementlarini diagnostika tizimiga kiritish pedagogning o‘z kuchli va zaif tomonlarini aniqlashiga yordam beradi.

Bundan tashqari, zamonaviy diagnostika tizimi individual yondashuv tamoyiliga asoslanishi lozim. Har bir pedagogning tajribasi, fan yo‘nalishi va ish sharoitidan kelib chiqib, moslashuvchan baholash mexanizmlarini ishlab chiqish ta’lim sifatini yanada oshiradi. Shu bilan birga, diagnostika natijalari asosida shaxsiy rivojlanish trajektoriyasini belgilash amaliy jihatdan katta samara beradi.

Xulosa qilib aytganda, ta’lim transformatsiyasi sharoitida pedagoglar kompetentligini diagnostika qilish tizimi kompleks, moslashuvchan va rivojlantiruvchi xarakterga ega bo‘lishi, u nafaqat baholash, balki pedagogning uzluksiz kasbiy kamolotini ta’minlovchi muhim mexanizm sifatida faoliyat yuritishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2022.
2. Muslimov N.A. Kasbiy shakllanish nazariyasi. – Toshkent, 2015.
3. OECD. PISA 2022 Results. Paris: OECD Publishing, 2023. P-102

4. OECD. Teachers and School Leaders as Lifelong Learners (TALIS Report). Paris: OECD Publishing, 2019. P - 21
5. Schleicher, A. Educational Transformation: Global Perspective. OECD Publishing, 2022. Op-7
6. UNESCO. Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education. Paris: UNESCO Publishing, 2021.